

MINU KODUKANDI AJALUGU

Tiit Truuma ja jutuvõistluse töö

Saateks
Olen sündinud Maardu mõisas 1936. aastal, töötanud siinkandis pikki aastaid loomaarstina ning elanud kaasa kodukandi rõõmudele ja muredele.

Olen tänulik Maardu küla elanikele Selma Ventselile, Mille Haabile ja Edgar Milkile, kes jagasid minuga oma meenutusi. Olen kasutanud ka Maardu omaaegsete tehasetöölise Taavi Tuulbergi ja Evald Rosenbalti mälestusi ning Ivo Parbuse broshüüri Maardu linnapeast Böstrovist.

Mälestusi Maardu minevikust.

Kas mardus on Maardus?

Maardu nimi tuleneb sõnast mardus (teisend marras) Johannes Eiseni „Eesti rahva mütoloogia“ järgi.

Sõna mardus (marras on Soome päritolu – Maardu asub põhjarannikul. Mardus ehk marras on surmakuulutaja, marrasnahk – surnud nahk). Miks anti sellele kohale halva mainega nimi, pole teada, küll on see nimi kahjuks end pidevalt tõestanud.

Maardu ohvrihiis

Ohvrihiis asub Maardu mõisast läänes. See ulatub kuni Saha küalani, lõunas Maardu-Saha teeni ja põhjas Maardu järveni.

Mets on pime ja sünge. Metskitse karjed, kes põgenes hundi eest, põdra oigamine, kes oli mutta vajunud, varese kraaksumine või tuules metsa kohin – see kõik tekitas õudu ja sisen-das kartust.

Hiies asus kaks ohvrikivi: esimene seisab Maardu ja Saha küla piiril ja teine Patarei mäe lähedal metsas. Seda teist kivi kirjeldavad kohalikud elanikud (Alma Moisar) kui viimati kasutatavat. Hiies toodi ohvriandideks loomade verd, siseelundeid või riideribasid. Patarei mägi tekkis 1914. aastal Tallinna ümbrusse kahuripatareidele kaitseliinide ehitamise käigus.

Ohvriallikad

Ohvriallikatesse viidi ande: raha ja metallist esemeid. Allika vett kasutati ka joogiks ja pesemiseks – loodeti värskeemat ja nooremat ilmet. Allikas oli kevadel väga veerohke ja seda ümbritsevat lopsakat rohtu sööma tulnud lehmad vajusid tihti mudasse. Rabelemisel vajusid nad sügavamale ja oigasid.

Kuival aastaajal allikad osaliselt kuivasid. Endine lähim elanik, kelle nimi oli Kruuberg, võttis endale nimele eestistamise käigus uue nime – Kuivallik.

Allikad asuvad Maardu mõisast läänes ca 100 m kaugusel varemete ja Patarei mäe vahel.

Hiie servas, Maardu mõisast põhja pool elas perekond Hiie (Ije) – vennad Rudolf, Johannes ja Mart. Mitte kaugel elab ka Einar Hiisi perekond.

Hiie metsas elas pikemat aega künnivareste koloonia. Varest (ronka) on peetud surmalinuks, kes vaagub surma. Pesad tehti lepalatvadesse, hiljem ka tammede otsa. 1947.– 1948. aastal käisid saksa sõjavangid varesepoege püüdmast. Roniti raudadega pesani (nagu elektriposti otsa), korjati varesepojad ära ning kasutati toiduks.

1949. aastal ehitasid varesed oma pesad Maardu mõisa parki perekond Sõnajalgade maja lähedusse. Pesi tehti isegi seederänni okstele. Kas põgeneti oma vanast pesakohast, et otsida kaitset rüüstajate eest või kuulutada ette suurt õnnetust (küüditamine)?

Tänaseks on Maardu hiiemetsast hoolimatult läbi viidud kaks kõrgepingeliini, gaasitrass ja veetrass Jõelähtme jõest Maardu järve. Hiide on rajatud ka lähedal asuvate suurmajade heitvee puhastusseadmed.

Maardu küla elanikud sajandi vahetusel (Maardu mõisa ees)

Saha kabel

Saha kabeli ehitasid taanlased vana hiiekoha asemele. Hoone on ühealaline Pirita kloostriga, mis ehitati 13. sajandil. Kabeli ehitus veninud aga väga pikaks, sest seda, mis päeval ehitati, püüdsid öösel kohalikud lammutada. Varitsemisel tabati lõhkujad, nende pead löödi maha ja müüriti teistele hoiatuseks seinu sisse. Augud on peaksest vasakul seniajani kabeli seinas näha.

Maardu järv

Ümbruskonna maapind on üsna vesine ja seetõttu toidab järve väga palju allikaid. 19-nda sajandi lõpul, 1894. aastal jooksis järv kõrge veeseisu ja suure tuule tõttu tühjaks. Vesi murdis merre nii tugeva jõuga, et vool viis kaasa ka järvevahi maja. Nii tekkis ca 20 m sügavune ja 70 m laiune Kroodi oja.

Kuna viljakast põllumaast oli suur puudus, kuivendati järve ümbruse soised maad ja kasutati heinamaadena. Suurvee aegu võis tihti näha pilti, kus järveäärsetel heinamaadel heinakuhjad mööda vett ujusid. Kui 1939. aastal rajati Maardu Keemiakombinaat, tekkis vee järele suurem vajadus. Järvele ehitati pais, mis tõstis veepinna praegusele tasemele. 60-ndail aastail kaevati Jõelähtme jõkke kanal ning sealt pumbati vett järve veel juurde.

Lahtiste fosforiidikarjäärade rajamisel pumbati Maardu järve sinna kogunenud raskemetalle sisaldavat vett. Kas raskemetallid ja radioaktiivsed ained langesid settena põhjamudasse või avaldasid ka oma mõju loodusele?

Maardu küla

Nimekuju Marth on esmakordselt mainitud Taani Hindamisraamatus 1216. aastal.

Maardu küla piirneb põhjast Narva maantee-ga, lõunas on piiriks madalad turbasood, läänes Maardu ja Saha küla magistraalkaev ja idas Vandjala küla ehk Veneküla. Vandjala nimetus oli algselt Vanja küla.

Põhjasõja ajal (umbes 1700. aastal Vene ja Rootsi vahel) möllanud tapatalgud ja katk tegid tühjaks terved külad. Kroonikate järgi jäi Nehatu vallas ainult kukk kirema. Inimesed

põgenesid katku eest sohu – viimane talu nimi Katkuotsa oli veel 1950-ndail aastail Maardu ja Vandjala piiril sooserval. Külad surid välja ja hooned jäid tühjaks. Saha kabeli remondi ajal 1980-ndail aastail lükati mahalangenud ehituspraht buldooseriga ära. Õhukese mullakihi alt ilmus välja palju inimest, mis olid maetud maapinna lähedale. Siit võib järeldada, et ei jätkunud enam matjaid.

Pärast katku ja Põhjasõda jäi tolleaegse Eesti territooriumile ca 100 000 elanikku. Katk kulges eriti ägedalt suurte liikumisteede ääres.

Peamine maantee Tallinna poole kulges Jõe-lähtmest läbi Loo. Tee läks läbi Vandjala, Maardu, Saha, Saha-Loo, siis üle Pirita jõe, Vao ja Veneküla. Veneküla nimetus Pirita jõe lähedal Vao küla naabruses viitab samuti vene asulate-le. Tallinnasse toodud vene sõdurid ja ehitajad asusid tühjadesse majadesse elama.

Maardu küla 1940. aastal

Pärast 1920. aasta maareformi olid talud 1940. aastaks üles ehitatud. Majad olid värvitud ja nende ümbrus heakorrastatud. Peredesse telliti põllumajanduslikke ja kodumajandusajakirju. Talutöö oli küll füüsiliselt raske, kuid jättis aega tegelda ka muude harrastustega. Maardus tegutses laulukoor, keelpilliorkester, näitering. Loodud oli kaitseliit ja naiskodukaitse. Töötas vabatahtlik tuletorjesalk. Sageli korraldati spordivõistlusi ja tantsupidusid. Kõigi ürituste keskpunkt oli Maardu mõis, mis 1920. aastal rekvireeriti viimaselt mõisnikult von Brever-nilt ja kuhu asutati kool. Selles koolis käisid kõikide ümbruskonna külade lapsed: Saha, Saha-Loo, Liivakandi, Vandjala. Klassides oli 10-15 last ning olid moodustatud liitklassid, kus õpetaja tegeles üheaegselt kahe klassiga.

Põhilised toiduained sai iga talu oma majapi-damisest. Need olid leib-sai, tangud-mannad, jahu, piim, liha, juurvili, marjad. Kohalikku kauplust pidas Oskar Jalakas. Sealt sai osta soola-suhkrut, maiustusi ning riideid ja jalat-seid.

Põhiliseks rahateenimise allikaks oli piim, mida müüdi Tallinnasse. Tehti nõ piimaring, kus iga osanik kogus kordamööda piima taludest

kokku ja viis Tallinnasse müüki. Lisaks müüdi kartulit, vilja, sealihaga ja mune. Ühiselt osteti külasse viljapeksumasin.

Maardu mõis

See on praegu üks paremini säilinud mõisaid ja kuulub Eesti Pangale. Mõis on olnud mitmete „vonnide“ valduses ja olnud ka Katariina II ja Peeter I suveresidents. Viimane valitseja oli von Brevern, kelle pereliikmed on maetud mõisa parki.

Valdused ulatusid mereni ja isegi Prangli saar kuulus kunagi Maardu mõisa alla. Mõis ehitati kohalike talupoegade sunnitööga. Hirmutamiseks kasutati peksu hobusetalli ees, et hädaki-sa kostaks kõigini. Mõisamaja keldri keskpäigas oli piinakamber. Selle laes olid raudrõngad, kuhu karistatav arvatavasti riputati. Enne kapi-taalremonti 80-ndail aastail oli kambri lagi nii kõrge, et täiskasvanud mehel ei ulatunud jalad maha, kui ta raudrõngastest kinni hoidis.

Hoone keldris on pikad võlvkäigud, mille sissepääsud on kinni müüritud. Käigud on umbes meetrikõrgused ja nüüdseks mulda täis vajunud. 50-ndail aastail olid sinna peidetud keelatud kirjanike ja riigitegelaste rinnakujud. Need olid mustad ja mullased, tolleaaja poistes tekitasid need hirmu ja põnevust.

Rahvajutt räägib, et käigud viivad kuni endiste mõisnike hauakambriteni, mis asuvad pargis ca 150 m kaugusel hoonest.

Kõige läänepoolsemas keldriosas oli ka nn karukelder. Selle kahel aknal olid ees tugevad trellid. Mõisnikud pidasid siin enda ja külaliste lõbustamiseks karusid.

Saksa ajal lukustati keldrisse Saha küla mehed Herman Oja ja Ervin Klemmer, keda kahtlustati koostöös venelastega.

Maardu mõisa on nimetatud E. Bornhöhe järgi ka Lodijärve lossiks. 1949. aastal loodud kolhoosi esialgne nimigi oli „Tasuja“.

Toimetusest: nappi leheruumi arvestades on Tiit Truuma võistlustööst avaldatud vaid kodukan-di vanemat aega käsitlev osa.